

Michałk, Frido

Dvě hybridnej konstrukciji jednoreje sady w serbskich dialektach

In: *Otázky slovanské syntaxe. II, Sborník symposia "Strukturní typy slovanské věty a jejich vývoj"*, Brno 20.-22.10.1966. Bauer, Jaroslav (editor). Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1968, pp. 422-425

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120107>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DWĚ HYBRIDNEJ KONSTRUKCIJI JEDNOREJE SADY W SERBSKICH DIALEKTACH

Na přikładze serbšćiny hodža so, kaž je so hižo wjele razow pokazało, derje studować zjawy rěčneje interferency.

Nimo požčonkow, na wšelakich runinach rěčneho systema adaptowanych abo njeadaptowanych, wobkedźbujemy tež tak mjenowanehybridne twórby, w kotrychž so zjednoća formalne elementy z wobeju rěčow bilinguala do jednotneho cyłka. Na polu słowotwórby su to na př. tajke zestajenki kaž *siedlungstuki*, *kinderwóz*, *dachcyhel*, *hauptmuž* atd. Tu so do němskeje słowotwórbneje struktury zasadžeja leksikalne jednotki z němčiny a serbšćiny a tute hybridne formy so potom wužiwaja w serbskim konteksće. Tež tajke adjektivy kaž *fromny*, *hauptski* (hs.), *dumnjejšy* (ds.) atp. su hybridne twórby. Tu so zwjazatej do serbskeje słowotwórbneje struktury němski korjenjowy a serbski sufiksaly moršem.

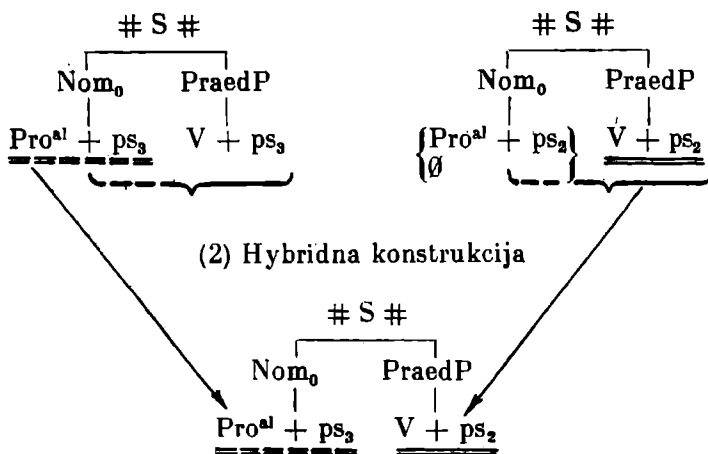
Tež na polu syntaksy eksistuja hybridy. Wo tym je hižo pisał Z. Stieber w swojim dźěle *Fonetyka górnolůžyckiej wsi Radworja*, hdžež čitamy wo tym, zo Serbja z Radworja, hačrunjež derje wobknježa słowjanski dialekt, we wobchadneje rěči wužiwaja wjele ad-hoc-požčonkow z němčiny, haj zo druhdy cyłe sady w němskej rěči do swojeje rozmołwy mšějeja (Lud Słowiański, tom IV, zes. 1, str. A 2: W szybkiej mowie używa się w Radworju wielu germanizmów, wtrącając często całe zdania niemieckie, każdy jednak umie też mówić wcale czystą gwarą). Tež na to tu podam dwaj přikładaj, zapisanej ze swobodneje rozmołwy: *Hdyž chceš ty tón chléb hižo pónđzělu rano kupić, da wird der ja alt sein! Ta košla je rjana! Die kauf ich dir.*

Tu pak chcu předstajeć dwě hybridnej konstrukciji serbskeje jednoreje sady, při kotrejuž realizaciji njetrjeba so ani jeničkeho němskeho słowa wužiwać:

1. Ně.:	(1) <i>Man geht</i>	Se.:	(2) <i>Jedyn chodžiš</i>
			(3) <i>Jedyn chodži</i>
			(4) <i>(Ty) chodžiš</i>

Hdyž sej wobhladamy nutřkownu strukturu týchle třoch konstrukcijow, spóznamy nazornje hybridny charakter sady (2):

¹ *Sorbische Dialekttexte I–IV*, Spohla, Kr. Hoyerswerda, Nochten, Kr. Weißwasser Schmogrow, Kr. Cottbus, Sollschwitz, Kr. Hoyerswerda, bearbeitet von H. Faßke H. Jentsch und S. Michalk im Turnus, Bautzen 1963–1966 (w dalším teksće ST I–IV).

Wšitke tři konstrukcije (2—4) namakamy w dotal wozjewjenych hornjo-serbskich dialektnych tekstach.¹ Při tym je hybridna konstrukcija najmjenje frekwentowana. Tu podam wšitke mi znate příklady za nju: *Kaž chceš je jen měč, kaž flajsich sy jen buč.* (STI.) — *Hdyž chceš jen pon w nocy druhdy pjelnič, to dyrbi jen to pon zas' nachfjlować.* (STII.) — *Jedyn tamle chodžiš, tón to jara zatepta.* (STIV.) — Nimo toho znaju jedyn idiolekt z Chrósćic (katolski dialekt), w kotrymž konstrukcija (2) přewažuje, tak zo tu njehodži wjace řečec wo synchroniskej interferency (ad hoc), ale hižo wo diachroniskej.²

Mechanizm nastaća tejele hybridneje konstrukcije móžemy tež předstajeć jako fakultatiwnu transformaciju serbskeje konstrukcije (4) pod wliwom němskeje (1/3) do konstrukcije (2):

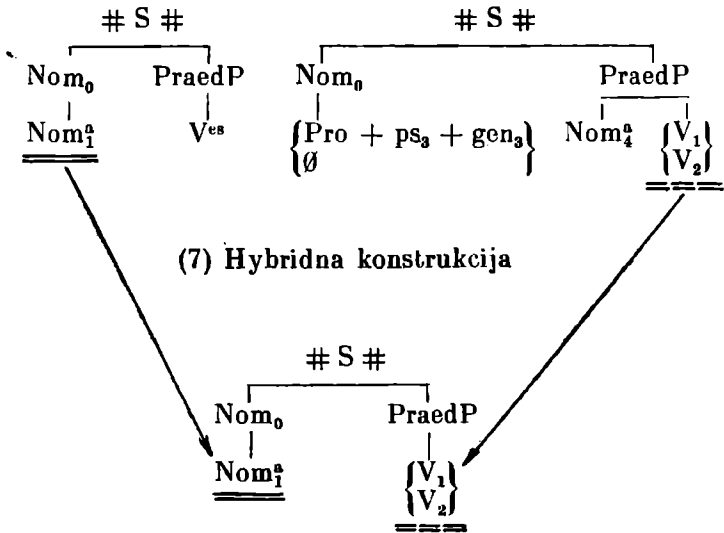
$$\text{Pro} + \underbrace{\text{ps}_2 + \text{V} + \text{ps}_3}_{\vdots} \quad \underbrace{\text{Pro}^{\text{nl}} + \text{ps}_3 + \text{V} + \text{ps}_3}_{\vdots} \quad \text{Pro}^{\text{nl}} + \text{ps}_3 + \text{V} + \text{ps}_3$$

2. Ně.: (5) *Es gibt/setzt Kartoffeln* Se.: (6) *(Wone) dwa bėrny³*
 (7) *Dawaja/sydaja bėrny*
 (8) *Su bėrny*

Tež tu nam přirunanje nutřkoweje struktury wšech sadow (5—8) wujewi hybridny charakter konstrukcije (7):

¹ W tym zmysle kaž sym to předstajał w nastawku *Přinošk ke kwantifikaciji řečneje interferency w: Přinoški k serbskemu řečespytej*, Budyšin 1968, 102 sč.

² Tu mamy tež hišće rozděl w nutřkoweje strukturje mjez čistej němskej konstrukciju (5) a jeje serbskeje kalku (6). Pola (6) hodži so Pro ps₃ gen₃ — kaž to pokazuja wšitke příklady — wotstronić, pola (5) nic, chyba zo mamy na mysli němčinu w podobje nowołužiškej narěče (Neulausitzer Dialekt). Přir. k tomu horjeka (přip. 2) přispomnjeny nastawk *Přinošk ke kwantifikaciji řečneje interferency*.

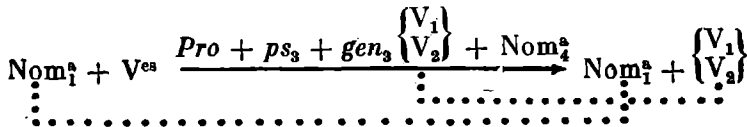

Tež tu wobkedźbujemy w serbskich dialektach wšitke tři konstrukcije. Tu pak je poměr jich frekwency trochu hinaši a, kaž so zda, eksistuja rozdžěle mjez jednotliwymi dialektami. Na juhu hs. rěčneho teritorija zetkawamy nimo (8) a (7) tež (6), dale k sewjeru jenož hišće (8) a (7). Tu podawam někotre přikłady za (6) a (7).

(6) *Tam dawa butru (kolbasu, wodu, papjeru, pšeńcu, běrnju). Tam puki syda* (Koporcy, južna periferija rěčneho teritorija).⁴

(7) *Tam dawje butra (kolbasa, papjera). Tam dawjeja běrnju* (Radwof, katolski dialekt).⁴ — *Tam puki sydaja. Tam pak su puki sydali. Tam běrnju dawaja* (Koporcy).⁴ — *Pon najprjedy swačina tež syda, kus dobra, a no pon kus wobjeda.* (ST I). — *Pši nas su něgu dali te lutki* (Hažow). *Pši nas su dali w našym gegeně pjerej něga te nocne jagarje* (Hažow).⁵

Tež tu hodži so předstajeć mechanizm nastaća hybridneho typa jako fakultatiwna transformacija serbskeje konstrukcije (8) pod wliwom němskeje (5/6), do konstrukcije (7). Němska konstrukcija (5/6) tež tu skutkuje tak rjec jako katalyzator:

⁴ Přikłady su zapisane jako přeložki němskich sadow, resp. su prowokowane a wot informatorow jako gramatisce prawe schwalene.

⁵ Přikładaj z M. Vasmer und P. Wirth, *Sorbische (Wendische) Texte*, Nr. 2, Die niedersorbische Mundart von Haasow, Kr. Cottbus, Leipzig 1934.

⁶ Tu předstajany typ hybridnych konstrukcijow wudospolni hišće přehlad wo typologii požčonkow, kiž namakamy pola K. Schumann, *Zur Typologie und Gliederung der Lehnprägungen* w: ZSlPh XXXII, str. 61–90.

Lisćina znamješkow

gen _s	genus neutrum
Nom ₀	nominalny kompleks zwonka PraedP
Nom ₁	nominalny kompleks w nominatiwje
Nom ₄	nominalny kompleks w akuzatiwje
PraedP	predikatna fraza
Pro ^{al}	powšitkowno-wosobowy pronomén (ně.: <i>man</i> , se.: <i>jedyn</i>)
ps ₂	2. wosoba
ps ₃	3. wosoba
#S#	sada
V _t	połnozmyslny werbum
V ^{ae}	werbum <i>esse</i>
V ₁	werbum <i>geben</i> / <i>dawać</i>
V ₂	werbum <i>setzen</i> / <i>sydać</i>